

ΧΑΛΚΙΝΟΣ ΑΡΧΑΪΚΟΣ ΖΩΣΤΗΡ

Μεταξύ του πλήθους των χαλκῶν ἐλασμάτων με σφυρηλάτους μορφᾶς πιθανώτατον εἶναι ὅτι ἀρκετὰ εἶχον χρησιμοποιηθῆ ὡς ζῶναι. Ζῶναι πολεμιστῶν, «ζωστήρες», ὡς οἱ περιγραφόμενοι εἰς τὴν Ἰλιάδα καὶ μάλιστα πεποικιλμένοι, «παναίοιοι», ὅπως ὁ ζωστήρ τοῦ Νέστορος (X, 77), τοῦ Ἀγαμέμνονος (XI, 236) ἢ «δαιδαλεῖοι», «ἀρηρότες», ὅπως τοῦ Μενελάου (IV, 134 - 5, 186).

Ἐπειδὴ ὁ ποιητὴς δὲν δίδει τὰ ἐπίθετα ταῦτα εἰς τοὺς ζωστήρας ἄλλων κοινοτέρων θνητῶν (V, 539, 615, XXII, 519) δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι πεποικιλμένους φαντάζεται μόνον τοὺς ζωστήρας τῶν βασιλέων καὶ ἡρώων, τοὺς δὲ ἄλλους ἀπλοῦς, ἀδιακοσμήτους. Ἡ ἀνταλλαγή τοῦ λαμπροῦ ἀναμφιβόλως ξίφους τοῦ Ἔκτορος πρὸς τὸν ζωστήρα τοῦ Αἴαντος δικαιολογεῖται μόνον διότι ὁ τελευταῖος εἶναι «φοίνικι φαεινός» (Ἰλ. VII, 303 - 5. Πρβλ. καὶ Παλ. Ἀνθολ. VII, 151 - 152).

Ἡ ἀσφαλὴς ταύτισις χαλκῶν ἐλασμάτων ὡς ζωστήρων θὰ ἦτο δυνατὴ ἐὰν διετηροῦντο μετ' αὐτῶν καὶ οἱ πρὸς πόρπωσιν «ὄχηες» (Ἰλ. IV, 132, XX, 415). Τοῦτο ὅμως δὲν συμβαίνει διότι τὰ σφυρηλάτα ἐλάσματα, ἐκ τῶν πλέον ὑποκειμένων εἰς φθορὰν χαλκῶν ἀντικειμένων, σῶζονται κατὰ κανόνα ἀτελέστατα. Ὅθεν ὑποχρεούμεθα κυρίως νὰ στηριχθῶμεν εἰς τοὺς ζωστήρας οἵτινες παρεστάθησαν ἐπὶ τῶν χαλκῶν ἀγαλματίων, τῶν περισσοτέρων τῆς ὑστερογεωμετρικῆς, ἰδίως ὅμως τῆς δαιδαλικῆς ἐποχῆς, ὅταν ἡ ἀνάγκη τεκτονικοῦ τονισμοῦ τῆς ὀσφύος ἐπέβαλε τὴν ἀνάδειξιν καὶ τοῦ ζωστήρος, κυρίου συντελεστοῦ τῆς τοιαύτης ἐντυπώσεως.

Οὐδενὸς χαλκοῦ ἀγαλματίου ὁ ζωστήρ, οὔτε κἂν τοῦ δαιδαλικοῦ Κούρου τῶν Δελφῶν, δύναται νὰ συγκριθῆ με τὸν ἐράσμιον, πεποικιλμένον τοῦ τελευταῖον εὐρεθέντος εἰς Σάμον ἀγαλματίου ἐξ ἐλεφαντοστοῦ, ὅπου εἶναι φανεροὶ καὶ οἱ συνδετικοὶ ὄχηες¹.

Πιθανώτατον εἶναι ὅτι ἀρκετοὶ ζωστήρες ἢ ἐλάσματα προερχόμενα ἐξ ὁμοίων εὐρίσκονται εἰς τὰς οἰκείας συλλογὰς Μουσείων, ἔνεκα ὅμως τῆς ἀτελοῦς διατηρήσεως τῆς σφυρηλάτου διακοσμήσεως, ἢ δὲν ἐκρίθη ἀναγκαῖον ὅπως δημοσιευθοῦν ἢ δὲν δύναται νὰ βεβαιωθῆ ἡ ἀρχικὴ χρῆσις των. Πλήρη ἔλλειψιν ἑλληνικῶν πολεμικῶν ζωνῶν ἐβεβαίωσε τὸ 1871 ὁ Friederichs, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀνεύρεσιν ἀρκετῶν εἰς

1. Πιθανῶς χρυσοῖ, ὅπως οἱ ὄχηες τοῦ ζωστήρος τοῦ Πολυδώρου, Ἰλ. XX, 414. Ἀγαλμάτων Σάμου: Buschor, *Alts. St.* IV πίν. 238 - 248. *AM* 74 (1959) 42, ἐξ., *Beil.* 87 - 93 (H. Walter). Πρβλ. καὶ σ. 49 *Beil.* 87 - 93 (D. Ohly). Χάλκινα ἀγαλμάτια με ζωστήρας: Ὀλυμπίας, ἐκ τοῦ Ἡραίου, *AM* 31 (1906) πίν. 18. Matz, *Gr. Kunst I* πίν. 69. *IV Bericht* πίν. 42. Πολεμισταὶ ἐκεῖ πίν. 38 - 39, 43 - 46, σ. 105 ἐξ. Matz, πίν. 67 - 68 α. Πρβλ. καὶ τὸ τελευταῖον ἐξοχον εἶρημα, τὸ γεωμετρικὸν ἀγαλμάτιον ἱππότου: *VII Ber.* πίν. 60 - 61, 146 ἐξ. Δαιδαλικὸς Κούρος Δελφῶν: *BCH* 1897, 173 (*Perdrizet*). *F.d.D.* 5, πίν. 3. Matz πίν. 81. *Charbonneaux*, *Br. Gr.* 65, πίν. 6, 1.

Περὶ τοῦ ζωστήρος: Studniczka, *Beiträge zur Geschichte der altgr. Tracht* 65 ἐξ. *D.A.* εἰς λ. *Cingulum*. Lorimer, *Homer and the Monuments*, 245 ἐξ. Ὁ Ἄρης με ζωστήρα ἐπὶ τοῦ ναξιακοῦ ἀμφορέως *JdI* 52 (1937) 186 ἐξ. (Καροῦζος). Matz ἔ.ἀ. πίν. 174. Buschor, *Gr. V.* εἰκ. 65.

ιταλιωτικούς τάφους. Ὅμοίως ἀργότερον ὁ Perdrizet ἐτόνιζε τὴν ἔλλειψιν ἑλληνικῶν ζωστήρων πλὴν τῶν ἐξ Εὐβοίας δημοσιευθέντων ὑπὸ τοῦ Brönsted².

Ἐκτοτε τὸ εἶρημα τοῦ Noicataro, ὁ γνωστός ζωστήρ τοῦ Μουσείου τοῦ Bari μετὰ τὴν τορευτὴν ἀρματοδρομίαν, ἦλθε νὰ ἐνισχύσῃ τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Friederichs, ὅχι μόνον διότι προέρχεται ἐκ τῆς Νοτ. Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ διότι εἶναι πιθανώτατα ἔργον Ταραντίνου τεχνίτου³.

Εἰς ἐκ τῶν ὀλίγων πλήρως σωθέντων ζωστήρων εὐρέθη εἰς τὴν συλλογὴν χαλκῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου, μετὰ τὴν πολυτίμον συνδρομὴν τῆς Ἐπιμελητρίας Κατ' Ἐβης Στασινοπούλου - Τουλούπα. Κάλιστα διατηρούμενος δὲν εἶναι ἐν τούτοις γνωστός, ἐκρίθη διὰ τοῦτο χρήσιμος νὰ δημοσιευθῇ ἐδῶ (Πίν. 25 - 28)⁴.

Αἱ ἀρκετὰ πυκναὶ ὀπαι ἐπὶ τῶν χειλέων καὶ κατὰ μῆκος τῆς περιφερείας, ἄνω καὶ κάτω, μαρτυροῦν ὅτι ὁ ζωστήρ εἶχεν ἐνσφηνωθῆ ἐπὶ ζώνης ἐκ δέρματος, ἥτις περιέβαλε τὸν χιτῶνα. Ἡ περίμετρος 0,90, ἄνευ τῶν ὀχῶν, συμβιβάζεται μετὰ τὴν ὄσφον «εὐζώνου» ἀνδρὸς, γυμνὴν ἢ καλυπτομένην ὑπὸ τοῦ χιτῶνος μᾶλλον ἢ τοῦ θώρακος. Οἱ ὀχῆς ἔχουν σχῆμα ἀπλοῦ στελέχους, μήκους 0,46, λήγοντος εἰς ἀπλοῦν τρίγωνον, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἐκφύονται τὰ ἄγκιστρα. Εἰς τὰ σημεῖα τῆς προσαρμογῆς τῶν ἐπὶ τοῦ ἐλάσματος καλύπτονται ὑπὸ τορευτοῦ, ἐπιθέτου πτηνοῦ, σχηματικῶς δηλωθέντος, μετὰ χαρακτᾶς λεπτοτάτας πτέρυγας ἐπὶ ἐλίκαν. Ἄνα δύο ἥλοι, τῶν ὁποίων αἱ κεφαλαὶ εἶναι ὄραται εἰς τὰ ἄκρα τῶν πτερύγων, στηρίζουν ἐπὶ τοῦ ἐλάσματος τοὺς ὀχῆς καὶ τὰ πτηνά.

Στερουμένη τορευτῆς διακοσμῆσεως καὶ λεία ἢ ἐπιφάνεια τοῦ ἐλάσματος φέρει ἔμπροσθεν, ἐκατέρωθεν τῶν ὀχῶν, ἀφ' ἑνὸς πλησίον αὐτῶν βούκρανον βλέπον πρὸς τὰ ἄνω, ἐκ χωριστοῦ ἐπιθέτου ἐλάσματος· διὰ διατρήτου ἀποφύσεως ἐπὶ τοῦ μετώπου του διέρχεται κρίκος σωθῆς ἡμιτελῶς. Ἄφ' ἑτέρου, δεξιᾶ, εἶναι δύο ἐπάλληλα βούκρανα, πλαγίως τοποθετημένα, τύπου ὀλίγον διαφορετικοῦ, μετὰ στενὸν τὸ ρύγχος, μετὰ ἀδρομερῆ τὴν πλαστικὴν διαμόρφωσιν.

Ἐπὶ τῶν μετώπων τῶν ἐσχηματίζετο, ἂν κρίνωμεν ἀπὸ σωθῆν ὑπόλοιπον, κύκλος, ὅστις θὰ περιέβαλλε πιθανῶς τὴν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὀπὴν, θὰ ἐχρησίμευον δὲ καὶ οἱ δύο πρὸς ὑποδοχὴν τῶν ὀχῶν. Καὶ τὰ τρία βούκρανα ἔχουν προσηλωθῆ δι' ἥλων, τῶν ὁποίων τὰ ἄκρα ἐσώθησαν καλῶς ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ἐπιφανείας.

Τὸ παρ' αὐτὰ, μετὰ τῶν δύο ἄλλων καθέτων ὀπῶν, σωθῆν ὑπόλοιπον ἐπιθέτου ἐλάσματος, συνδραζόμενον μετὰ τὰ παρὰ τὰς ὀπὰς ἴχνη, ὑποβάλλει τὴν εἰκασίαν ὅτι τὸ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἔλασμα εἶχε σχῆμα ὄφρατος ἐλισσομένου πλησίον τῶν ἀνοιγμάτων καὶ προσηρμοσμένου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας διὰ τριῶν ἥλων (Πίναξ 27 β - 28).

Περαιτέρω, εἰς τινὰ ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν ἐπαλλήλων βουκράνων καὶ ὀλίγον κατωτέρω τοῦ χείλους, βούκρανον κατ' ἀντίθετον κατεύθυνσιν μετὰ τὸ ρύγχος πρὸς τὰ κάτω εἶναι καὶ τοῦτο ἐσφηνωμένον ἐπὶ τοῦ ἐλάσματος δι' ἥλων διακρινόμενον εἰς τὴν ὀπισθίαν ὄψιν.

Ἐκ μικρᾶς ἀποφύσεως ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ βουκράνου ἐξαρτᾶται κρίκος, ἀναγκαῖος προφανῶς πρὸς σύνδεσιν τοῦ ζωστήρος μετὰ τοῦ θώρακος. Ἄξιόπρόσεκτον, ὅχι ὅμως

2. Friederichs, *Kleinere Kunst und Industrie im Altertum* 230 ἐξ. BCH 21 (1897) 172 ἐξ. (Perdrizet). Brönsted, *Bronzes of Siris*, πίν. VII, 41 (βλ. κατωτέρω σημ. 9).

3. Gervasio, *Bronzi di Bari* πίν. 18. Payne, NC 225. Jantzen, *Bronzwerkst.* 26 πίν. 10, εἰκ. 41.

4. Ἄρ. εὐρ. 8602. Ἐκ Βοιωτίας. De Ridder, *Bronzes du Polytechnique* ἀρ. 487.

καὶ ἀνεξήγητον εἶναι ὅτι τὰ δύο μεμονωμένα βούκρανα τὰ φέροντα κρίκον ἔχουν ἀντίθετον κατεύθυνσιν, τὸ ἓν βλέπει πρὸς τὰ ἄνω, τὸ ἄλλο πρὸς τὰ κάτω. Αἰτία τούτου εἶναι προφανῶς ὅτι ὁ κρίκος συνεδέετο δι' ἰμάντος πρὸς ἄλλον εὐρισκόμενον ἐσωτερικῶς εἰς τι σημεῖον τοῦ θώρακος, ἐνῶ ὁ κάτω κρίκος τοῦ ἐλάσματος θὰ εἶχεν ἴσως ἀντίστοιχον ἐξαρτώμενον ἐξ ὑψηλῆς χαλκίνης περιμηρίδος, ἣτις θὰ ἐκάλυπτε καὶ τὸ γόνυ, κατὰ τὸν τύπον πιθανῶς τῆς γνωστῆς τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου⁵.

Πολυπλοκώτερον εἶναι τὸ πρόβλημα τοῦ ἐργαστηρίου ὅπου κατεσκευάσθη ὁ ζωστήρ τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου. Μὲ τὴν πρώτην ἐντύπωσιν ὅτι εἶναι βοιωτικὸς — κυρίως διότι δὲν εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος — συμφωνεῖ κατ' ἀρχὴν ἢ προέλευσίν του. Ὁ De Ridder (ἔ. ἀ., σημ. 4) δίδει ὡς τόπον εὐρέσεως τὰς Πλαταιάς. Τὸ χειρόγραφον εὐρετήριον χαλκῶν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, εἰς τὸ ὁποῖον παραπέμπει, προσφέρει μόνον τὴν πληροφορίαν: «Βοιωτία, ἠγοράσθη παρὰ Παλαιολόγου». Ἐὰν καὶ εἶναι δυνατὸν νὰ εἶχε πληροφορηθῆ τότε περισσότερα ὁ De Ridder οὐδὲν συγκεκριμένον στοιχεῖον ὑπάρχει περὶ τῶν συνθηκῶν τῆς ἀνευρέσεως, πλὴν τῆς πληροφορίας τῆς δοθείσης παρὰ τοῦ ἀρχαιοπώλου.

Δὲν μένει ἄλλο ἢ νὰ ζητήσωμεν ὅσα προσφέρει τὸ ἴδιον τὸ ἔλασμα τεχνολογικά, ὀλίγα, ὄχι ὅμως καὶ ἄχρηστα, τὸ κυριώτερον τῶν ὁποίων εἶναι ὁ τύπος τῶν πτηνῶν.

Παρόμοια δὲν συναντῶμεν εἰς βοιωτικὰ οὔτε εἰς πελοποννησιακά, ἀλλὰ μόνον εἰς ἐξωελληνικὰ μνημεῖα: ἐπὶ τῶν λαβῶν χαλκοῦ κρατήρος τοῦ Λούβρου, μὲ ἐλικοειδεῖς λαβάς, θεωρουμένου ὡς ἐτρουσκικοῦ⁶. Συμβατικώτερα ἐπαναλαμβάνονται ἐπὶ τῶν λαβῶν ἀμοφορέως ὁμοίου τύπου ἐκ Comacchio⁷, ἐνῶ καταφανῆ ὁμοιότητα μὲ τὰ ἀνθέμια τοῦ ζωστήρος τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου ἔχουν τὰ ἐπὶ τῶν ὀχῶν ἄλλου ἐξ Ἀπουλίας. Δὲν φέρει διαφορετικὰ ἀνθέμια ὁ ζωστήρ τῆς Καρλσρούης, ἐκ Κανόσα τῆς Νοτίου Ἰταλίας, ἂν κρίνωμεν ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Schumacher: οἱ λεπτοὶ ὀχῆες λήγουν ἀφ' ἑνὸς εἰς ἀνθέμια, ἀφ' ἑτέρου εἰς ἀγκιστροειδεῖς κεφαλὰς ζῶων⁸. Ἰταλιωτικῆς ἢ ἐτρουσκικῆς προελεύσεως πρέπει νὰ εἶναι καὶ ὁ ζωστήρ εἰς τὸ Πολεμικὸν Μουσεῖον, τὴν Αἰγυπτίαν τοῦ Τουρίνου, μὲ ὅμοιον τύπον καὶ διάταξιν τῶν πτηνῶν⁹.

Κάτι τὸ ἀπροσδιόριστον καὶ θολὸν χαρακτηρίζει τὰ διακοσμητικὰ σχήματα τοῦ ἐλά-

5. Richter, Handb. Greek art 198, εἰκ. 297.

6. De Ridder, Br. ant. du Louvre II, πίν. 96, 2635. Reinach, RS II, 19, 2. Giglioli, Arte etrusca, πίν. 224 καὶ σ. 41.

7. N. Sc. 1924 πίν. 25,3. Aurigemma, Museo di Spina², πίν. 67.

8. Beschreibungen der Sammlungen ant. Bronzen in Karlsruhe ἀρ. 715 - 722.

9. D.A. εἰς λ. *Cingulum*, σ. 1177, εἰκ. 1481. Ἐκ Βορείου Ἰταλίας προέρχεται ὁμοίος ζωστήρ εἰς τὸ Μητροπολιτικὸν Μουσεῖον τῆς Ν. Ὑόρκης, μὲ ὑπερβολικὰ ἐσχηματοποιημένους τοὺς ἀνθεματοὺς ὀχῆας. G. Richter, Greek, etruscan and roman bronzes, ἀρ. 1580. Γεωμετρικὴν ἀπλὴν διακόσμησιν φέρει ὁ ἐξ Aderno τῆς Σικελίας ζωστήρ, ἀναγόμενος πιθανῶς εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν καὶ μᾶλλον ἄσχετος πρὸς τοὺς ἀνωτέρω μνημονευθέντας: *Ausonia* 8 (1913) 55, εἰκ. 4 (P. Orsi).

Διὰ τὸν ζωστήρα, πιθανώτερον μίτραν, ἐξ Εὐβοίας, εἰς τὸ Cabinet des Médailles, φέροντα ὁμοίους κύκλους καὶ γραμμὰς μένει νὰ ἐξακριβωθῆ ἂν εἶναι πράγματι ἐλληνικὸν καὶ ὄχι ἰταλιωτικὸν ἔργον: Brönsted, ἔ.ἀ. 19, πίν. 7. Babelon - Blanchet 662, ἀρ. 2029. D.A. ἔ.ἀ. εἰκ. 1480. Πρβλ. καὶ τὸν ἐκ Populonia, N. Sc. 1921, 199, εἰκ. 3. Μὲ «palmette incisée» περιγράφεται ὁ ἐκ Σαλέρνο ζωστήρ, N. Sc. 1952, 68. Ἄλλοι ἰταλιωτικοὶ ζωστήρες ἀναφέρονται εἰς τὸ ἄρθρον *Cinturone* τῆς Enciclopedia dell' arte antica. Εἰς τοὺς πρώιμους ἰταλιωτικὸς ζωστήρας ἐστηρίχθη καὶ ἡ Lorimer θέλουσα νὰ ἀναπαράσῃ τοὺς ὀμηρικούς, ἔ.ἀ. 245 ἐξ.

σματος, σάν μία έλαφρά πάχνη νά έμποδίζη τήν καθαρὰν διαγραφὴν των, λείπει ὁ «θυμός», ὅστις έμπνέει τοὺς έλλαδικοὺς τεχνίτας εἰς τήν κατασκευὴν ἔργων πνοῆς.

Χωρίζεται πρὸ πάντων ὁ ζωστήρ οὗτος ἀπὸ τῶν έλλαδικῶν διὰ τῆς μᾶλλον πρωτογόνου τεχνικῆς του. Ἐντὶ τῆς σφυρηλατήσεως ὄλου τοῦ έλάσματος ἐπὶ μήτρας, ἢ κατασκευῆ τῆς ὁποίας θὰ ἀπῆτει ἔμπειρον καὶ ἰκανὸν τεχνίτην, περιωρίσθη ὁ κατασκευάσας τὸν ἰταλιωτικὸν εἰς παρασκευὴν χωριστῶν μικρῶν μητρῶν δι' ἕκαστον κόσμημα, τὰ πτηνά, τὰ βούκρανα, τὸν ὄφιν καὶ εἰς τήν προσήλωσιν τούτων ἐπὶ τῆς λείας ἐπιφανείας. Δὲν στεροῦνται ἐν τούτοις πλαστικῆς διαμορφώσεως τὰ δύο ἄκρινὰ βούκρανα, ἀξίζει δὲ κάθε ἔπαινον ἢ ἀπόδοσις τῶν πτερῶν μὲ τόσην χαρακτηριστικὴν εὐαισθησίαν.

Ἐποχρεούμεθα οὕτω, ἔνεκα τῆς φανεράς συγγενείας τοῦ ζωστήρος 8602 μὲ τοὺς ἀνωτέρω μνημονευθέντας, καθὼς καὶ ἔνεκα τῆς τέχνης του νά κατατάξωμεν καὶ τοῦτον εἰς τοὺς ἰταλιωτικοὺς παρ' ὄλην τήν ἔνδειξιν περὶ βοιωτικῆς καταγωγῆς του. Οὐδὲν σημεῖον ἐπαφῆς ὑπάρχει μεταξὺ τούτων καὶ τῶν δυστυχῶς ἀτελέστατα γνωστῶν βοιωτικῶν έλασμάτων, ἅτινα διακρίνονται διὰ τήν ποιότητα τοῦ χαλκοῦ καὶ τήν τορευτικὴν των τελειότητα¹⁰.

Ἐφ' ἑτέρου ὁ τύπος καὶ ἡ ἔργασία, ἢ μᾶλλον βαρβαρικὴ, τοῦ ζωστήρος 8602 τὸν ἀνάγουν εἰς ἑπαρχιακὸν καὶ μάλιστα ἑξωελληνικὸν ἔργαστήριον.

Ὡς πρὸς τήν χρονολόγησιν ὑποχρεούμεθα νά κατέλθωμεν ἄρκετὰ χαμηλὰ ἀφοῦ ὁ τύπος τῶν πτερῶν, ἰσχυρῶς ἔσχηματοποιημένος, δὲν εἶναι νοητὸς πρὸ τοῦ τέλους τοῦ βου αἰῶνος π.Χ., τὰ δὲ βούκρανα μόνον ὡς ἄχρὰ κατάλοιπα τῆς ἀρχαϊκῆς τέχνης δύνανται νά θεωρηθοῦν. Τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 5ου αἰῶνος φαίνεται ὡς τὸ πιθανὸν κατὰ τὸ ὄριον τῆς κατασκευῆς τοῦ ζωστήρος 8602.

Ἐν πράγματι εὐρέθη οὗτος εἰς τὰς Πλαταιάς, προβάλλει δελεαστικὴ ἢ ὑπόθεσις ὅτι εἶναι δυνατόν νά ἀπετέλεσε μέρος τῆς πανοπλίας πολεμιστοῦ, λαβόντος μέρος εἰς τήν μάχην, ὅχι ὑποχρεωτικῶς ἰταλιώτου νέου, ἀφοῦ οὐδεμία, ὅσον γνωρίζω, ὑπάρχει πληροφορία περὶ συμμετοχῆς Ἑλλήνων ἐκ τῆς μακρυνῆς ταύτης περιοχῆς¹¹. Ἐξ ἄλλου εἶναι πολλαὶ αἱ ὁδοὶ διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἔφθανεν ὁ ζωστήρ, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα, ὅχι πολλὰ, χάλκινα ἔργα — ἔτρουσκικῆς τέχνης ταῦτα — ἅτινα εὐρέθησαν ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἐδάφους¹², οὔτε εἴμεθα εἰς θέσιν νά ἀποκλείσωμεν χρονολόγησιν τοῦ ζωστήρος εἰς τὰς μετὰ τὴν μάχην τῶν Πλαταιῶν δεκαετίας.

Ἄλλη πιθανότης εἶναι ὅτι ἡ ζώνη ἀφιερῶθη εἰς τι τῶν Πλαταικῶν ἱερῶν ὑπὸ Ἑλληνος τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος ἢ τῆς Σικελίας, ὅπως τὸ χάλκινον κράνος τὸ ἀφιερῶθην εἰς τὴν Ὀλυμπίαν ὑπὸ τοῦ Ἱέρωνος τῶν Συρακουσῶν (Br. Mus. Br. ἀρ. 250, Καρο ἔ. ἀ. σ. 320 σημ. 1).

Εἰς τὴν ἀνωτέρω τονισθεῖσαν σπάνιν ἑλληνικῶν ζωστήρων ὑπῆρξε λίαν εὐπρόσδεκτος ἢ κατάθεσις εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μοσεῖον δύο τεμαχίων χαλκοῦ έλάσματος ἑξαιρετικῆς τέχνης. Τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ὄλου ὡς ζωστήρος στηρίζουν τὰ τρία ἀνοίγματα ἐπὶ τοῦ ἄκρου τοῦ ἑνὸς τμήματος (Πίν. 29 - 33), ἅτινα ἔχρησίμευον ἀναμφιβόλως πρὸς ὑποδοχὴν καὶ στερέωσιν τῶν ἐπὶ τοῦ ἀντιστοίχου ἄκρου προσηρμοσμέ-

10. Furtwängler, Kl. Schr. 442 ἔξ., πίν. 14. De Ridder, Br. de la Soc. Arch. ἀρ. 799. Wolters, AE 1892, 213 ἔξ.

11. Μάχη Πλαταιῶν: Ἡρόδ. IX, 50 ἔξ. RE εἰς λ. *Plataiai* (Kirsten).

12. Περὶ τούτων ἐπραγματεύθησαν ὁ Καρο, AE 1937, I, 316 ἔξ. καὶ ὁ Kunze, Robinson Studies 1736 ἔξ.

νων ὀχῶν¹³. Αἱ μικραὶ ὀπαι κατὰ μήκος τῶν ἐλασμάτων, καλύτερον διατηρηθεῖσαι εἰς τὸ μικρότερον, ἠνοιχθησαν προφανῶς πρὸς σφήνωσιν ἐπὶ τοῦ δερματίνου ζωστή-
ρος, ὅστις θὰ συνεκράτει ὀπισθεν τὸν μετάλλινον.

Τὴν ἐξαιρετον τορευτικὴν τέχνην ἀναδεικνύει καλύτερον ἢ λάμπουσα ἐπιφάνεια, τῆς ὁποίας ἡ ἀνοικτὴ πρασινὴ πάτινα, παρομοία, ἂν ὄχι καλυτέρα τῆς ἐπὶ τῶν ἐκ Δω-
δώνης χαλκῶν, ἔχει σπανίαν χρωματικὴν θέρμην.

Ἡ ὀπισθία ὄψις τῶν ἐλασμάτων, ὅπου εἶναι φανεραὶ αἱ κοιλότητες τῶν μορφῶν (Πίν. 29, 33) διδάσκει πόσον ἀπλῶς θὰ διεγράφοντο αἱ τελευταῖαι ἐπὶ τῆς μήτρας, εἶδωλα ἄνευ ζῶης, καὶ ὅτι μόνον μετὰ τὸ πέρασ τῆς σφυρηλατήσεως θὰ ἀνελάμβανεν ὁ χαρακτὴς τὸ ἔργον τῆς ἀναδείξεως τῶν περιγραμμάτων καὶ τῶν λεπτομερειῶν. Διὰ τῆς ἐπιμό-
νου καὶ λεπτῆς ταύτης ἐπεξεργασίας ἐδίδετο φῶς εἰς τὰ ἀκαθόριστα σχήματα, πνοὴ εἰς τὰ μέλη τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν ζῶων, γραμμικὴ εὐλυγισία εἰς τὰς κινήσεις των.

Στηριζόμενοι εἰς τὸ ἐξαιρετον σχέδιον τοῦ κ. Ἄλεξ. Κοντοπούλου δυνάμεθα νὰ παρα-
κολουθήσωμεν ἀκόπως τὴν σφυρήλατον παράστασιν (Πίν. 30).

Ἄριστερὰ ἀρχίζει αὕτη μὲ ἄρμα μόνιππον, πρὸς δεξιὰ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου βαίνει πολεμι-
στῆς φέρων βοιωτικὴν ἀσπίδα φθάνουσιν ἄρκετὰ ἄνωθεν τῶν γονάτων. Ὁ πολεμιστῆς
ἴσταται ἐπὶ τοῦ ἄρματος μὲ τὰ γόνατα ἐλαφρῶς λυγισμένα, knieweich. Ἀποτελεῖ τοῦτο
συμμετοχὴν τοῦ κάτω σώματος εἰς τὴν ἐλαφρὰν πρὸς τὰ ἔμπροσθεν κλίσιν τοῦ ἄνω,
διοχετευθεῖσαν καὶ ἐπὶ τοῦ ὄγκου τῆς ἀσπίδος. Ἐκπληκτικὸν φαίνεται ὅτι τὰ σκέλη
τοῦ πολεμιστοῦ παρεστάθησαν ἔξω τοῦ δίφρου, προφανῶς ἐκ τῆς ἀνάγκης σαφηνείας
ἧτις χαρακτηρίζει πᾶσαν πρόωμον τέχνην.

Ὀλιγότερον ἀπλοῖκοι οἱ ζωγράφοι τῶν ἀττικῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων, ἀρχαιοτέρων
κατὰ ἓνα τοῦλάχιστον αἰῶνα τοῦ ζωστήρος, συνειθίζον νὰ παριστάνουν τοὺς ἠνιόχους
ἐπὶ τοῦ δίφρου ἢ ἐντὸς αὐτοῦ, ὥστε νὰ κρύπτανται οἱ ἄκροι πόδες των. Ὑπερβάλλων
τοὺς ἄλλους κατάρθωσεν ὁ ζωγράφος τοῦ Διπύλου νὰ παραστήσῃ τύπον ἠνιόχου μὲ
στάσιν τεταμένην ἀλλὰ καὶ ἄνετον, ἡγεμονικὴν, κυρίαρχον ἐπὶ τοῦ ἵππου καὶ ἐπὶ τοῦ
ἄρματος¹⁴.

Ἐπεκτείνοντες τὴν ἀφοριστικὴν διαπίστωσιν τοῦ Payne ὅτι ἡ «κωπηλασία εἶναι ἀναμ-
φιβόλως τὸ κατ' ἐξοχὴν γεωμετρικὸν εἶδος σωματικῆς ἀσκήσεως»¹⁵, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ
ἰσχυρισθῶμεν, στηριζόμενοι κυρίως ἐπὶ τῶν ἠνιόχων τοῦ Διπύλου, ὅτι ἐξ ἴσου ἐκφρα-
στικὴ τῆς γεωμετρικῆς αἰσθήσεως εἶναι καὶ ἡ ἄρματοδρομία, ἡ ἀπαιτοῦσα ἔντασιν
ὄλου τοῦ σώματος: προβολὴν τῶν ἀγκῶνων, ἐλαστικότητα τῶν σκελῶν.

13. Ἄρ. εἰρ. 16514. Παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Γεωργ. Θεοδ. Μπαρδαβίλια τὴν 27-9-55, μὲ τὴν πληροφορίαν
ὅτι εὑρέθη «περίπου πρὸ ἐνὸς ἔτους» εἰς τὸ Κεραστάρι Τριπόλεως, δυτικῶς τῆς Ἀσέας, «ἐνῶ κατε-
σκευάζετο κοινοτικὴ δεξαμενὴ εἰς τὸ ἄκρον τῆς αὐλῆς τοῦ Παντελῆ Λ. Ἀδαμοπούλου». Ὀλικὸν μῆ-
κος 0,42. Μήκος τοῦ ἐλάσματος A: 0,19. Μέγιστον ὕψος: 0,085. Τοῦ B. μήκος 0,23. Ὑψος 0,085.

14. Helbig, *Hom. Epos*², 139 ἐξ. JdI 58 (1943) 1 ἐξ. (G. Nottbohm). CV Louvre 11 πίν. 1, σ. 3 ἐξ.
Mon. Piot 49 (1957) 22 ἐξ., εἰκ. 8 - 10 (F. Villard). R.A. 23 (1945) 55 ἐξ. (Chamoux). BSA 44 (1949)
104 ἐξ. (S. Kirk). Mél. Picard II, 1949, 1070 ἐξ. (F. Villard). Sweitzer, *Beiträge* 54 ἐξ. πίν. 8 καὶ AE
1953 - 54, A πίν. 2, 2, πίν. 3, 2 καὶ πίν. 5, 2 (Kunze). Robertson, *Gr. Paint.* 39, 41.

Enciclopedia dell' arte antica (*Arte Geometrica*) 825, εἰκ. 1025. Οἶνοχόη Ἄγορᾶς: *Hesperia* 5 (1936)
26 - 27, εἰκ. 23 - 24. J. Davison, *Geom. Workshops* 67, εἰκ. 77 καὶ σ. 138 (ὅπου ἡ βιβλιογραφία). Πρβλ.
καὶ τοὺς δίφρους τοῦ ὑστερογεωμετρικοῦ ἀμφορέως τοῦ Λονδίνου, ἐκεῖ σ. 136. Arias - Hirmer, *Tau-
send Jahre*, πίν. 10.

15. Pr. V. σ. 10.

ἽΟλιγώτερον ἔλκυστικοὶ εἶναι οἱ πρῶτην φορὰν ἐπὶ τῶν νεωτέρων γεωμετρικῶν ἀγγείων παρουσιαζόμενοι ἠνίοχοι οἱ φέροντες μακρὸν χιτῶνα, μὲ φανεράν ὑποχώρησιν τοῦ καθαρῶς γεωμετρικοῦ σχήματος¹⁶.

Τὸ ἐπὶ τοῦ ἐλάσματος ἄρμα, διὰ τὰ ἐπανελάθωμεν εἰς αὐτό, ἔχει διαλελυμένα τὰ στοιχεῖα τοῦ δίφρου, ὥστε νὰ παρουσιάζωνται κατενώπιον, παρατεταγμένα ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐπιπέδου· ἰδιαίτερος φανερόν εἶναι τοῦτο εἰς τὸ πεταλοειδές, κεκαμμένον ἐξάρτημα, τὴν ἄ ν τ υ γ α, ὅπου ἔχει προσδεθῆ ὁ ζ υ γ ό ς.

ἽΟτι οἱ ζωγράφοι τοῦ 7ου αἰῶνος ἐφρόντιζον νὰ παρουσιάζουν κανονικώτερον τὸν τύπον τοῦ ἄρματος τὸ διδασκόμεθα ἐκ τῆς πρωτοκορινθιακῆς οἰνοχόης Chigi. ἽΕδῶ εἶναι φανερόν πῶς θὰ ὤφειλε νὰ παραστήσῃ ὁ τορευτὴς τοῦ ἐλάσματος τὸν δίφρον τοῦ ἄρματος, ἂν δὲν κατείχετο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας νὰ τὸν ἴδῃ ἀνεπτυγμένον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας, εἰς παρατακτικὴν ἔκθεσιν.

Τὸ ἀπὸ τοῦ κάτω τμήματος τοῦ δίφρου ἐξέχον μακρὸ ξύλον, ὁ ρ υ μ ό ς, διερχόμενον σχεδὸν παραλλήλως πρὸς τὴν χαίτην τοῦ ἵππου, θὰ κατέληγε πιθανῶς ἄνω εἰς τὸν χ η ν ί σ κ ο ν, τὸν ἔχοντα συνήθως σχῆμα κεφαλῆς πτηνοῦ¹⁷.

ἽΟλα τὰ μέλη τοῦ δίφρου δηλοῦνται μετὰ σαφηνείας ἤδη ἐπὶ τῶν γεωμετρικῶν ἀγγείων τοῦ β' ἡμίσεος τοῦ 8ου αἰῶνος. Τὸ ἄρμα τοῦ Σχ. 1, παρασταθὲν ἐπὶ τοῦ γνωστοῦ ἀμφορέως ἐξ ἽΕρετρίας εἶναι ἀπήχησις παραστάσεων ἐπὶ συγχρόνων ἀττικῶν ἀγγείων¹⁸.

Δὲν εἶναι φανερόν ἐπὶ τοῦ χαλκοῦ ζωστήρος, ἂν ὁ ρυθμὸς συνδέεται μὲ τὸ διὰ χαραγματος δηλωθὲν περὶ τὸν λαιμὸν τοῦ ἵππου λ έ π α δ ν ο ν ἢ μὲ τὸν ἐπιμελέστερον ἐπὶ τῆς κοιλίας του χαραχθέντα μ α σ χ α λ ι σ τ ῆ ρ α¹⁹. Τὰ ὑπὸ τοῦ ἠνίοχου διὰ τῆς δεξιᾶς κρατούμενα ἠνία διακρίνονται μεταξὺ τοῦ ρύγχους καὶ τοῦ λαιμοῦ, τὸ ἄρμα εἶναι τετράκνημον, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ νησιωτικά, τὰ ὀκτάκνημα²⁰. ἽΗ ἐπὶ τοῦ κέντρου τοῦ κύκλου διακρινομένη στιγμή προδίδει τὴν χρῆσιν διαβήτου πρὸς χάραξιν τοῦ διπλοῦ κύκλου τοῦ μοναδικοῦ τροχοῦ.

ἽΩς πρὸς τὴν στάσιν τοῦ ἵππου, μὲ μετέωρα καὶ βραχύτερα τὰ δύο ἐμπρόσθια σκέλη, θὰ ἔλεγε τις ὅτι δηλώνει κίνησιν, ἂν καί, ἔνεκα τῆς ὑπάρξεως τῶν δύο πεζῶν πρὸ αὐτοῦ, εἶναι προτιμότερον νὰ τὸν φαντασθῶμεν εἰς στάσιν ἀνησύχου ἀναμονῆς.

ἽΟλον τὸ ἄνω σῶμα τῶν δύο ἀντιμετώπων πολεμιστῶν καλύπτεται ὑπὸ τῆς βραχείας βιοαιτικῆς ἀσπίδος. ἽΑνερμήνευτον εἶναι τὸ ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου τοῦ ἐνός τούτων ἐκφυόμενον ἀντικείμενον, τὸ ὁποῖον δὲν δυνάμεθα νὰ ἐρμηνεύσωμεν ἄλλως ἢ ὡς βραχιόνα κραδαίνοντα τὸ δόρυ ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς. ἽΑσύνηθες εἶναι ἐν τούτοις τὸ πάχος καὶ ἡ κατεύθυνσις αὐτοῦ.

ἽΟ πολεμιστῆς οὗτος εἶναι ὁ μόνος ἐξ ὅλων τῶν ἐπὶ τοῦ ἄρματος παρασταθέντων, τοῦ ὁποῖου ἐσώθη καὶ ἡ κεφαλή. Τὸ καλύπτον ταύτην κρᾶνος θὰ ἐκορυφοῦτο ὑπὸ λό-

16. Κρατὴρ Βρεταν. Μουσείου: JHS 19 (1899) πίν. 8. Matz, Gr. Kunst I πίν. 14β. Γυμνὸς ὁ ἠνίοχος κατ' ἐξάρεσιν ἐπὶ τῶν ὑστερογεωμετρ. κρατήρων τοῦ ἽΕθνικοῦ Μουσείου. J. Davison. ἔ.ἀ. εἰκ. 33 καὶ τοῦ Cleveland, ἐκεῖ εἰκ. 34.

17. Πολυδεύκης I, 142 ἐξ. JdI 1937 σ. 177, εἰκ. 12 (X. Καροῦζος).

18. ἽΑμφορεὺς ἽΕρετρίας: ἽΕθν. Μουσείου ἀρ. 14763. AE 1903, 44, εἰκ. 7 (Κουρουγιώτης). Γεωμετρικὴ κεραμικὴ ἽΕρετρίας BSA 1952, 1 ἐξ. 1954, 2 ἐξ. 14 ἐξ. (J. Boardmann).

19. Mercklin, Rennwagen 67. Gervasio, Bronzi di Bari 236. AM 1916, 341 ἐξ. (Wrede). Καροῦζος, ἔ.ἀ. σ. 187.

20. AM 23 (1898) 38 ἐξ. (R. Zahn). Καροῦζος, ἔ.ἀ. σ. 186 κ.έ.

φου, ως δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῆς ὀπισθεν τοῦ τραχήλου χαρακτῆς γραμμῆς, ἥτις δηλώνει πιθανώτατα τὸ ἄκρον τοῦ λόφου.

Ὡς πρὸς τὸν τύπον τοῦ κράνους δυνάμεθα ἐκ τῶν διακρινομένων χαραγμάτων νὰ συμπεράνωμεν τοῦτο τοῦλάχιστον, ὅτι τὸν ἐφαντάσθη ὁ τεχνίτης καλύπτοντα μὲν καὶ τὸ πρόσωπον, ἀλλὰ πρωίμου, ἀδιαμορφώτου εἰσέτι κορινθιακοῦ σχήματος²¹. Διὰ τοὺς μὴ σωθέντας λόφους ἐπὶ τῶν χαλκίνων κρανῶν προσφέρει τὸ ἔλασμα μικρὰν συμβολὴν πρὸς ἀναπαράστασιν τοῦλάχιστον τοῦ μήκους των.

Ὡς πρὸς τὸν δεῦτερον πολεμιστὴν ἀριστερά, τὸν ἰστάμενον ἐλαφρῶς ὑψηλότερον τοῦ

Σχέδ. 1. Ἴππεὺς ἐπὶ γεωμετρικοῦ ἀμορφῶς τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου

πρώτου, δὲν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν ἐὰν ἐπρόβαλλε τὴν χεῖρα ἢ ἂν ὁ τεχνίτης παρητήθη τῆς δηλώσεώς της, περιορισθεὶς εἰς τὴν περιληπτικὴν ὄλων ἀσπίδα.

Διασκεδαστικὸν εἶναι ὅτι τὸ ὀπίσθιον σκέλος ἐκάστου τῶν πολεμιστῶν παρουσιάζεται μὲ μετέωρον τὸ πέλμα, κατὰ σχῆμα προηγούμενον πλέον τῶν δύο αἰώνων τοῦ πολυκλειτείου εὐρήματος. Πιθανῶς ἠθέλησε νὰ δώσῃ διὰ τοῦ τρόπου τούτου ὁ τεχνίτης ὁρμὴν πρὸς τὰ ἔμπροσθεν εἰς τοὺς μονομάχους, νὰ ὑποδηλώσῃ τὸν «θυμόν», τὸ πολεμικὸν μένος· ἀξιοθαύμαστος εἶναι πάντως ἡ ἀπόδοσις τῆς ὀργανικῆς συστάσεως τῶν σωμάτων, καθὼς καὶ τῆς κινήσεως.

21. I Ol. Ber. πίν. 7, II καὶ VI Ber. πίν. 34 - 35. VII Ber. πίν. 13 ἐξ. σ. 59 ἐξ. («Helm mit Buschbahn»). Matz, ἔ.ἀ. πίν. 266 - 67.

Διὰ τὸ ἐπόμενον ἄρμα, τὸ βαῖνον πρὸς τὴν ἰδίαν κατεύθυνσιν μὲ τὸ πρῶτον, ἀντιθέτως πρὸς τὸν παρ' αὐτὸ πολεμιστὴν, δὲν εἶναι σαφὲς ἂν ἀνήκη εἰς τοῦτον ἢ εἰς τὸν ἄλλον, τὸν πρὸ τοῦ ἵππου. Μόνιπον καὶ αὐτὸ ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἰδίων στοιχείων, ὅπως καὶ τὸ προηγούμενον, παρασταθέντων κατὰ τὸν αὐτὸν προσθετικὸν τρόπον, κατενώπιον, ἄνευ τῆς ἐπιβαλλομένης ὄψεως τῆς ἀντιγῶς ἐκ τοῦ πλαγίου.

Ἡ μόνη διαφορὰ σχετικῶς μὲ τὸ προηγούμενον ἄρμα εἶναι ὅτι ὁ ρυμὸς ἀπέχει περισσότερον τῆς ράχεως τοῦ ἵππου, διότι ἡ κάμψις τοῦ ἀρχίζει χαμηλότερον, ἵνα ἀπολήξῃ ἄνω εἰς τὸν μὴ σωθέντα χηνίσκον.

Ἐκ τῶν διαφορῶν ὁ τεχνίτης διὰ τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν τῶν λεπτομερειῶν δὲν ἐφρόντισε νὰ καταστήσῃ φανερὸν εἰς ποῖον σημεῖον συνδέεται ὁ ρυμὸς πρὸς τὸν ὑπὸ τὸν ὦμον τοῦ ἵππου σαφῶς διακρινόμενον μασχαλιστήρα. Τὸ ἄκρον τοῦ ζυγοῦ θὰ προσηρμόζετο διὰ τοῦ ρυμοῦ ὑπὸ τὸν χηνίσκον, ὅπως εἰς τὸ ἄρμα τοῦ γεωμετρικοῦ ἀγγείου (Σχ. 1).

Ἐπὶ τοῦ ἐλάσματος παρεστάθη καὶ ὁ δεῦτερος ἠνίοχος ἔξω τοῦ δίφρου, χωρὶς νὰ κρατῇ τὴν ἀσπίδα: Γυμνός, θὰ ἔφερε πιθανῶς μόνον τὸν ὑποτυπωδῶς δηλωθέντα ζωστήρα, ἂν δὲν εἶναι τυχαῖαι αἱ ἐπὶ τῆς λεπτῆς ὀσφύος του χαρακταὶ γραμμαὶ. Παρασταθεὶς μὲ τὸ στῆθος κατενώπιον «κρατεῖ» εἰς τὴν δεξιάν, παραδόξως ὑπεράνω τῆς παλάμης, δύο δόρατα εἰς ὀριζοντίαν διάταξιν, διὰ τῆς ἄλλης τὰ ἡνία.

Θὰ ἔλεγέ τις συμβατικὴν τὴν ἀπόδοσιν τῆς στάσεώς του, ἀφοῦ μόνον εἰς τὸ ἄνω σῶμα συγκεντροῦται διὰ τῆς κλίσεως πρὸς τὰ ἔμπροσ ἢ ὑπηρεσία τοῦ ἠνίοχου, ἐνῶ τὸ κάτω παρουσιάζεται ἀμέτοχον, ἀπαθές. Ὑπάρχει ἐν τούτοις τόση ἔκφρασις σφουζούσης ζωῆς εἰς τὸ σχῆμα τοῦτο, ὥστε ὁ ἠνίοχος εἶναι ἢ θελκτικώτερα μορφή τῆς παραστάσεως.

Θυμοειδῆ ἠθέλησε καὶ τὸν δεῦτερον ἵππον ὁ τεχνίτης, ἂν κρίνωμεν ἐκ τοῦ ἀνυψουμένου καὶ ἀνεπαισθήτως καμπτομένου ἔμπροσθίου σκέλους.

Ἡ ἀτελέστατα σωθεῖσα ὑπολειπομένη σκηνὴ ἀπετέλει τὸ κέντρον τῆς ἀφηγήσεως. Ἄν καὶ ἡ ἀνδρική μορφή δὲν φέρει θώρακα εἶναι ἐν τούτοις ἀναμφιβόλως πολεμιστῆς, ὅστις θὰ ἐκράτει πιθανῶς καὶ τὸ δόρυ. Ὁ δεῦτερος, ἀντιμέτωπος, τοῦ ὁποῦ ἐσώθη καὶ ὁ ἄκρος πούς, ἀπέχει κάπως ἀπὸ τοῦ πρώτου· τὸ μεταξὺ των πτηνόν, βαῖνον ἐπὶ ὑψηλῶν ποδῶν, φαίνεται ὑδροχαρὲς. Ὅριζόντια χαράγματα δηλώνουν τὸ πτερόν· οὔτε ἡ τριγωνικὴ οὐρὰ εἶναι γυμνὴ διακοσμήσεως²².

Ἐπὶ τοῦ ἐλλείποντος τμήματος τοῦ ζωστήρος θὰ ἐπανελαμβάνετο ἀναμφιβόλως τὸ θέμα τῶν ἀρμάτων, ἐναλλασσόμενον μὲ ζευγὸς μονομάχων. Τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τὸ πτηνόν κατέχει τὸ κέντρον τοῦ ζωστήρος τὴν στηρίζει ἢ περιμέτρος τοῦ τελευταίου, ἦτις θὰ ἔφθανε μέχρι 0,84, ἀφοῦ τὸ μήκος τῶν σωζομένων ἐλασμάτων εἶναι 0,42. Καὶ ἂν ἀκόμη παρενεβάλλετο ὁ χιτῶν μεταξὺ τοῦ σώματος καὶ τοῦ ζωστήρος εἶναι ἢ περιμέτρος αὐτῆ ἢ κανονικὴ διὰ τὴν ὀσφὺν «ἐδζώνου» πολεμιστοῦ, δὲν ἀπέχει δὲ τῆς περιμέτρου τοῦ ἀνωτέρω δημοσιευθέντος ἰταλιωτικοῦ ζωστήρος.

Τῶν ἐλλειπόντων ἀρμάτων τὴν κατεύθυνσιν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ἀντίθετον, βλέπουσαν πρὸς τὸ κέντρον· ἢ ὅλη σύνθεσις θὰ εἶχε διάταξιν συμμετρικὴν. Ἐκ τῆς ἀναπόφευκτον ἦτο ὅτι ἡ ἐκκίνησις τῶν δύο ἀκραίων ἀρμάτων θὰ ἐγίνετο ἀπὸ τῶν ὀχῶν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ζωστήρος καὶ ὄχι ἀντιθέτως· οὕτω ἢ κεντρικὴ σκηνὴ τῶν ἐκατέρωθεν τοῦ πτηνοῦ μονομάχων θὰ εὐρίσκετο ἀκριβῶς κάτωθεν τῆς ράχεως τοῦ πολεμιστοῦ²³.

22. Πτηνόν εἰς σκηνὴν μονομαχίας: Ἀσπίδες Τίρυνθος, BSA 42 (1947) 137, πίν. 18 α - c.

23. Ἐναλλαγὴ ἀρμάτων μὲ ζευγὸς ὀπλιτῶν φερόντων τὴν βοιωτικὴν, μακρὰν ὁμοῦ ἀσπίδα, εἶναι

Χρήσις χαράγματος ἔγινε διὰ τὰ περιγράμματα τῶν μορφῶν, τῶν ἵππων, τοῦ ἄρματος καὶ τῶν ἐξαρτημάτων των. Αἱ οὐραὶ τῶν ἵππων τονίζονται ἐσωτερικῶς, ὅμοια χαράγματα ἐξαιρετικῆς λεπτότητος δηλώνουν τὴν χαιτήν τῶν ἵππων, τὸ λέπαδνον, τὸν μασχαλιστήρα, ὅλα τὰ μέλη τοῦ σώματος.

Τριπλῆ χαρακτῆ γραμμῆ ἀποδίδει τὸν λόφον τοῦ κράνους, διπλῆ τὰ περιγράμματα τῶν ἀσπίδων. Ἐξαιρετικῶς διὰ τὸ ἄνω περίγραμμα τῆς ἀσπίδος τοῦ πολεμιστοῦ, ὅστις εἶναι ἀντιμέτωπος τοῦ φέροντος τὸ κράνος, ἔγινε χρήσις μονῆς γραμμῆς.

Ἀξιοθαύμαστος εἶναι ἡ σταθερότης τῶν χαραγμάτων, ἰδίως ὅπου συνδυάζονται μετὰ τὴν λυγρότητα τῶν καμπυλῶν. Τὸ προσδίδον ὅμως ἀντικατοπτρισμὸν εἰς τὴν λάμπουσαν ἐπιφάνειαν εἶναι ἡ διάφορος πλαστικὴ ἔξαρσις τῶν μορφῶν, ἀντίστοιχος πρὸς τὸν πραγματικὸν ὄγκον των. Ἀπὸ τῶν ἀμυδρῶς διαγραφομένων σφυρῶν ἀναπτύσσεται, βαθμιαίως ἀνερχομένη, ἡ πλαστικότης τῶν κνημῶν καὶ τῶν σωμάτων τῶν πολεμιστῶν, ἐνῶ ἀπὸ τῶν λεπτῶν σκελῶν τῶν ἵππων ἐκφύονται, ἀποτόμως στρογγυλοῦμεναι, αἱ ὀπλαὶ των. Περισσότερον ὄλων προβάλλονται τὰ σώματα τῶν ἵππων, οἵτινες ἐναργέστεροι οὕτω, δεσπόζουν τῶν ἄλλων ἀποτελοῦντες τὸ κυρίαρχον θέμα τῆς ὅλης εἰκόνας. Δὲν συναντῶμεν ὁμοίᾳ πλαστικῆς ἐναλλαγῆς εἰς ἄλλα χάλκινα τορευτὰ ἔργα, οὔτε κἄν εἰς τὸ ὀλίγον νεώτερον, ἐκ τῶν πλέον θαυμαστῶν τῆς Ὀλυμπίας: τὸ ἔλασμα μετὰ τὸν Καινέα, ἔργον πιθανώτατα Ἴωνος τορευτοῦ²⁴.

Τὴν φροντίδα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπιδεξιότητα τοῦ κατασκευαστοῦ τῆς μήτρας πρὸς διαφοροποιήσιν τῶν ἐπιπέδων, πρὸς ἀποχωρισμὸν τῶν μελῶν ἀπ' ἀλλήλων ἀπολαμβάνομεν κυρίως εἰς τὰς ὀπισθίας, τὰς ἀρνητικὰς ὄψεις τῶν ἐλασμάτων (Πίν. 29, 33), ἐνῶ πρὸ τῆς ἄλλης, τῆς κυρίας, γοητεύεται ὁ ὀφθαλμὸς κυρίως ὑπὸ τῆς δεξιότητος τοῦ χαρακτοῦ.

Ἐργαστήριον καὶ χρονολογία. Δύο εἶναι τὰ κύρια στοιχεῖα ἅτινα βοηθοῦν τὴν ἀκριβεστέραν τοποθέτησιν τοῦ ἐλάσματος: ὁ τύπος τῶν ἵππων καὶ τὸ ἰδανικὸν τοῦ τεχνίτου διὰ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ἐκδηλον κυρίως εἰς τὸν γυμνὸν ἠνίοχον τοῦ δευτέρου ἄρματος. Ἔχει ὀργανικὴν συγκρότησιν μετὰ κέντρον τὴν στενὴν ὄσφιν ἀπὸ τῆς ὁποίας ὑψοῦται βραχὺ τὸ σῶμα ἄνω, κάτω ἀναπτύσσονται οἱ μηροὶ καὶ αἱ ἐλαστικά, ὄχι ὅμως ραδιναὶ κνήμαι.

Ἀντίθεσιν πρὸς τὰ συγκεκροτημένα σώματα τῶν πολεμιστῶν ἀποτελοῦν οἱ ἵπποι. Ὁ λεπτὸς τράχηλος, τὰ ἐλαφρῶς βαίνοντα σκέλη, ἡ λεπτὴ κοιλία, τὸ στενόμακρον πρόσωπον προσδίδουν εἰς τὸν πληρέστερον διατηρηθέντα ἵππον τὴν ὑπεργήνην ἐλαφρότητα τοῦ μυθικοῦ Πηγάσου.

Τὴν μοναδικότητα τῶν ἵππων τοῦ ἐλάσματος βεβαιώνει ἡ σύγκρισις μετὰ ζωγραφιστοὺς ἐπὶ τῶν πρωτοκορινθιακῶν καὶ πρωίμων κορινθιακῶν ἀγγείων²⁵. Παρ' ὅλην τὴν παλαικότητά των δὲν ὑψοῦνται οὗτοι ὑπεράνω τῆς συμβατικότητος ἐνὸς κληροδοτηθέντος σχήματος, τὸν τράχηλόν των βαρύνει ἡ παχεῖα χαιτή. Διὰ τῆς προτιμήσεως τῆς

ἐπὶ τῆς μεσαίας ζώνης τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος γεωμετρικοῦ ἀμφορέως τοῦ Βρετ. Μουσείου, J. Davison ἔ.ἀ. 100, εἰκ. 136.

24. I. Ol. Ber. 87 ἔξ., πίν. 30 - 31. Matz ἔ.ἀ. 283 β. Kunze, Neue Meisterwerke 17, εἰκ. 36. Richter, Arch. Art 60 εἰκ. 89. Bull. van de Vereeniging 14 (1939) 8, εἰκ. 6 (Beazley). Schuchhardt, Gr. Kunst 76 ἔξ. εἰκ. 55.

25. Payne NC. πίν. 21, 11 καὶ πίν. 32,4. Prot V. πίν. 22,1.

δρθίας, λεπτοτρίχου χαίτης είναι πιθανόν ότι ο τεχνίτης του ελάσματος ήθελσε να παραστήση χαρίεντα, εϋκίνητον πᾶλον, βέβαιον είναι ότι κατάρθωσε να τοῦ ἐμφυσηση καὶ μένος ἐπικόν.

Μονομαχίαν τοῦ ἔπους ἀφηγεῖται, δυνάμεθα να συμπεράνωμεν βασίμως, καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ ζωστήρος παρασταθεῖσα. Αἱ μορφαὶ τῶν ἡρώων θὰ προσέδιδον ἀπόκρυφον δύναμιν εἰς τὸν περιβαλλόμενον τὸν ζωστήρα, παρακινουῦντες αὐτὸν εἰς κλέα ἀντάξια τῶν παλαιῶν ἐκείνων ἡρώων. Καθὼς εἶναι ἀνεξερευνητοὶ αἱ συνθήκαι τῆς εὐρέσεως δὲν εἶναι βέβαιον ἂν ὁ ζωστήρ ἀνετέθη τελικῶς εἰς ἱερὸν ἢ συνώδευσε μέχρι τοῦ τάφου τὸν πολεμιστήν, ὅπως ἡ ὠραία γεωμετρικὴ πανοπλία τοῦ Ἄργου²⁶.

Οὔτε ὁμως τὸ ἐργαστήριον εἰς τὸ ὁποῖον ἐσφυρηλατήθη εἴμεθα εἰς θέσιν να προσδιορίσωμεν μετὰ βεβαιότητος. «Εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πρωίμου χαλκοπλαστικῆς ἴστανται αἱ τοπογραφικαὶ ἀποδόσεις ἀναμφιβόλως ἐπὶ ἀσθενεστέρων βάσεων ἢ λόγου χάριν, ὁ χρονολογικὸς προσδιορισμὸς, διὰ τὸν ὁποῖον ἡ καλύτερον γνωστὴ ἐξέλιξις τῆς ἀγχειογραφίας δίδει ἔν τιμι μέτρῳ ἀξιόπιστον στήριγμα» βεβαιώνει ἄριστος γνώστης τῆς πελοποννησιακῆς χαλκουργικῆς τέχνης²⁷.

Στηριζόμενος εἰς τὴν βεβαίαν συμμετοχὴν Ἀργείων τεχνιτῶν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ μεταμόρφωσιν ἀνατολικῶν θεμάτων συμπεραίνει ἄλλοῦ ὁ ἴδιος ὅτι εἰς ἀργεῖα ἐργαστήρια θὰ ἠδύναντο να ἀποδοθοῦν τινὰ τῶν ἐξ Ὀλυμπίας χαλκῶν ἐλασμάτων²⁸.

Πρὸς τὴν περιοχὴν τοῦ Ἄργου φερόμεθα πράγματι ὑπὸ τῆς διαπλάσεως τῶν σωμάτων, τῶν ὁποῖων ἐτονίσασμεν ἀνωτέρω τὴν σύνταξιν, ἄγουσαν εἰς τὰ κοντά, τετράγωνα σώματα τῶν ἀργείων ἔργων τοῦ 5ου αἰῶνος²⁹.

Ἐκ τῶν ἀρχαϊκῶν μνημείων οὐδὲν ἄλλο προσφέρεται ἐκ πρώτης ὄψεως τόσον πρὸς σύγκρισιν ὅσον τὸ γνωστὸν ἔλασμα τοῦ Ἀργείου Ἡραίου³⁰. Παρ' ὄλην τὴν σχετικὴν ἐλαφρότητα, τὴν ὁποῖαν προσδίδει ἡ στενὴ ὀσφὺς εἰς τὸν γυμνὸν ἠνίοχον τοῦ ζωστήρος δὲν διαφέρουν αἱ ἀναλογίαι τοῦ σώματος ἀπὸ τοῦ «Ὁρέστου» τοῦ ελάσματος ἐκείνου. Διὰ τοῦ ἀργείου μορφικοῦ ἰδανικοῦ εἶναι δυνατὸν να ἐρμηνευθῆ καὶ τὸ μόνον σωζόμενον πρόσωπον τοῦ ἠνίοχου, διὰ τὸ ὁποῖον ὀφείλομεν να παραδεχθῶμεν χαμηλὸν μέτωπον.

Ἀσυμβίβαστα πρὸς τὴν δωρικότητα τῶν ἀργείων ἔργων παρουσιάζονται τὰ σώματα τῶν ἵππων μὲ τοὺς εὐγενεῖς λαιμούς, ἅτινα ὀδηγοῦν εἰς ἀναζητήσιν κορινθιακῶν μνημείων. Μετὰ τὴν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀνακάλυψιν ἀγγείων ἐκ τάφων τοῦ Ἄργου, ἅτινα ἤλθον να βεβαιώσουν τὴν ὑψηλὴν στάθμην τοῦ ἀργείου γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ,

26. BCH 81 (1957) πίν. I-IV, 322, ἐξ. (P. Courbin). Buschor, Pl², σελ. 9. — Τὴν προέλευσιν ἐξ ἱεροῦ ἐνισχύει ἡ μικρὰ πληροφορία τοῦ παραδώσαντος τὸ εἶρημα ὅτι «ἐκεῖ πλησίον ἐντὸς ὀπῆς εἶχον εὐρεθῆ, πρὸ τριακονταετίας περίπου, πῆλινα εἰδῶλια, μεταξὺ τῶν ὁποῖων μία γυναῖκα μὲ σταμνὶ στὸ κεφάλι». Τὴν προκύπτουσαν πιθανότητα ὅτι ἡ ζώνη κατεσκευάσθη μόνον διὰ να ἀνατεθῆ, τὴν ἀποκλείει ἔν τούτοις ἡ κατὰ συμπερασμὸν περιμετρὸς τῆς. Ἄπλη ἀναθηματικὴ ζώνη θὰ ἦτο μικροτέρα.

27. Kunze, VII Ol. Ber. 155.

28. Olymp. Forsch. II, 229.

29. Langlotz, F.B. 57 ἐξ. Buschor, Frühgr. Jünglinge 35 ἐξ.

30. AJA 43 (1939) 415 ἐξ. εἰκ. 6. Hampe, Sagenbilder πίν. 41. Matz ἑ.ἄ. εἰκ. 292 β. Richter, Arch. Art εἰκ. 33. Kunze, Olymp. Forsch. II, 229.

γνωρίμων όχι τόσοσν εκ τών γεωμετρικών τάφων τής Τίρυνθος, όσον τών Μυκηνών, θά έλεγε τις έν τούτοις ότι εκ τής παραδόσεως ταύτης κατάγεται ή καλλιγραμμία και ή λυγρότης τών ίππων του ζωστήρος³¹.

Ό έδω είκονιζόμενος σκύφος, παλαιόν κτήμα του Έθνικού Μουσείου³², προέρχεται εκ Μήλου και έθεωρείτο διά τουτο έργον κυκλαδικόν (Πίν. 34). Ό μακαρίτης Δημ. Εθαγγελίδης άπομονώσας αυτόν τών άλλων, τών εύρεθέντων εις τήν Άργολίδα, έτόνισε «τήν μείζονα αοστηρότητα και λεπτότητα έν τοίς μηλίοις άγγείοις άτινα ήδύνατο νά εκλάβη τις άργολικά»³³. Έπικρατεστέρα, σχεδόν ύποχρεωτική, είναι σήμερον ή γνώμη του Buschor, όστις τόν θεωρεί άργείο³⁴.

Η δωρική τεκτονικότης τής συνθέσεως, τά θέματα και ή τεχνοτροπία, ή κεραμεική και γραφική τελειότης άγουν πράγματι εις τά γεωμετρικά άγγεία του Άργους και τών Μυκηνών. Όσον σημαντικόν και άν είναι τó χρονικόν κενόν, τó μεσολαβούν μεταξύ του άγγείου και τής τορευτής ζώνης, θά εκκλινέ τις νά θεωρήση τούς γραπτους ίππους ως προγόνους τών τορευτών του έλάσματος, άν μάλιστα άναλογισθίη ότι μεταξύ τών δύο έργων παρενεβλήθη ή άνανέωσις του μορφικού ιδανικού κατά τήν πρώιμον άνατολίζουσαν έποχήν.

Άλλην δυνατότητα συγκρίσεως προσφέρει τó έξ Άμυκλαίου ίπάριον, τó όποιον, άν και σημαντικώς νεώτερον του έλάσματος, διακρίνεται διά συγγενή διάπλασιν και ζωικήν όρμήν³⁵.

Άφοϋ, άναζητούντες έργα, κατέλθομεν μέχρι του βου αιώνος θά ήτο παράλειψις άν αντιπαρερχόμεθα τó ότι τά σώματα τών πολεμιστών επί του έλάσματος, ιδίως του ήνίοχου, άνακαλούν τόν χαριέστατον χάλκινον Άπόλλωνα του τέλους του βου αιώνος, εκ τής περιοχής τής Σπάρτης³⁶, αλλά και άλλα παλαιότερα λακωνικά έργα.

Τά ύπό του δημοσιεύσαντος τó άγαλμάτιον τονισθέντα ότι «ή κοντόχονδρη σύστασις και ή μυϊκή πληρότης δέν είναι άνήκουστα διά τά λακωνικά εργαστήρια » συμφωνούν προς τήν πρό τών μέσων του βου αιώνος προτίμησιν εις τó εργαστήριον τουτο διά βαρέα, τετράγωνα σώματα³⁷, ιδιότητες αίτινες διακρίνουν τās επί του έλάσματος μορφάς.

Τό έξαγόμενον συμπέρασμα είναι ότι ή όμοιότης με τά δημιουργήματα άργείων τεχνιτών δέν είναι τόση, ώστε νά άποκλείη διά τó έλασμα τήν λακωνικήν προέλευσιν, ή άβεβαιότης δέ αυτη γίνεται περισσότερον θεμιτή εις τήν πρώιμον έποχήν του.

Παρ' όλην τήν ένδειξιν τήν όποίαν προσφέρει ó τόπος τής εύρέσεως δέν έστράφημεν προς τήν Άρκαδίαν, όπου έν τούτοις έπιχωριάζει ó τύπος τής άσπίδος του πολεμιστου³⁸. Όσα άρκαδικά χάλκινα έργα έσώθησαν, μη στερούμενα άγροτικής γοητείας, άποχω-

31. Γεωμετρικά Τίρυνθος: Tiryns I πίν. 15, άρ. 1,13. Νεκροπόλεως Μυκηνών: AE 1912, 134, εικ. 7 - 8 (Δ. Εθαγγελίδης). Pfuhl Muz 63, εικ. 21 - 22.

32. Κατά σχέδιον Άλεξ. Κοντοπούλου. Άρ. εύρ. 877 (C.C. 226). Jdl 1899, 34, εικ. 12. Perrot VII, 166, εικ. 48. Pfuhl έ.ά. εικ. 21.

33. Έ.ά. σ. 132.

34. AM 54 (1929) 161.

35. Θεωρία W. Schuchhardt, 246, εικ. 8 - 10.

36. Χάριτες E. Langlotz, 33 έξ. πίν. 5 - 6 (Χρ. Καρούζος).

37. Έ.ά. 37.

38. Lorimer H. and M. 159.

ρίζονται τῶν προερχομένων ἐκ τῶν μεγάλων πελοποννησιακῶν κέντρων διὰ τῆς καταφανοῦς ἐπαρχιακότητος, συνυφασμένης μὲ ἐξάρτησιν ἐξ ἀργείων ἰδίως προτύπων, δὲν εἶναι δὲ ἄγνωστος ἢ ἔλλειψις ἀρχαϊκῶν καὶ κλασσικῶν τορευτῶν τοιαύτης ποιότητος ἐκ τῆς ἀρκαδικῆς περιοχῆς³⁹.

Ἀπομένει νὰ ἀσχοληθῶμεν συντόμως καὶ μὲ τὴν χρονολογικὴν κατάταξιν τοῦ ζωστήρος. Πρῶτον στηρικτικὸν σημεῖον εἶναι οἱ ἵπποι, τῶν ὁποίων ἐτονίσσαμεν τὴν ὑστερογεωμετρικὴν σύστασιν. Περιορισμὸν πρὸς τὰ κάτω ἀποτελοῦν ἀφ' ἐτέρου τὰ σώματα τῶν πολεμιστῶν καὶ τῶν ἠνιόχων, τὰ ὁποῖα προοιωνίζονται τὴν δαιδαλικὴν σταθερότητα, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ εἶναι ἀντιπροσωπευτικά της. Λεῖπει εἰσέτι ὁ τεκτονικὸς δαμασμός, ἢ ὑποταγὴ εἰς σχῆμα ὄχι στερούμενον ζωῆς, ἀλλὰ κλείνον ταύτην ἔντονον, σφύζουσαν καὶ πλαστικῶς.

Τὸ μόνον σωζόμενον πρόσωπον τοῦ πολεμιστοῦ ἔχει, εἶδομεν, διαμόρφωσιν προδαιδαλικήν. Ὀλίγον νεώτερα ἔργα, ὅπως αἱ «μετόπαι» τῶν Μυκηνῶν, ὁ χάλκινος Κοῦρος τοῦ Μουσείου τῶν Δελφῶν, ἢ θεὰ τῆς Αὐκεργε καὶ ἐκ τῆς μικροτεχνίας, αἱ πλαστικαὶ κεφαλαὶ τῶν πρωτοκορινθιακῶν ἀγγείων μαρτυροῦν ποῖαν ἔκτασιν ἔλαβεν ἐντὸς τοῦ δωρικοῦ χώρου ἢ νέα τεχνοτροπία ἣτις ἀνενέωσε τὴν παλαιὰν γεωμετρικὴν κληρονομίαν μὲ νέον, λανθάνοντα δυναμισμὸν καὶ μὲ μέσα ἐκφραστικὰ ἀπλοῦ μεγαλείου⁴⁰.

Προτείνομεν οὕτω ὡς πιθανωτέραν χρονολόγησιν διὰ τὸ χάλκινον ἔλασμα τὸ β' τέταρτον τοῦ 7ου αἰῶνος π.Χ.

ΣΕΜΝΗ ΚΑΡΟΥΖΟΥ

39. Ἀρκαδικὰ χάλκινα: AE 1904, 178 ἐξ. (Κ. Κουρουνιώτης). Lamb, Greek - Roman Br. 91 ἐξ. πίν. 29 - 31 καὶ πίν. 57. BSA 27, 33 ἐξ. (W. Lamb). Langlotz F. B. πίν. 28 καὶ σ. 55 (ἀπόδοσις εἰς τὸ ἀργεῖον ἐργαστήριον).

40. Jenkins, Dedalika XI ἐξ. Payne NC 233 ἐξ. Bonner Jb 135 (1930) 74 ἐξ. (Rumpf). Buschor, Pl.² 17 ἐξ. Matz ἔ.ἀ. 168 ἐξ. Lippold, Gr. Pl. 17 ἐξ.